

ΑΙ ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΟΥ

Ὡς κοινότης ἐκ προσώπων φυσικῶν ἀποτελεσθεῖσα ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου, κατὰ τὸν μακραίωνα βίον αὐτῆς εὐλόγως ἐγνώρισε ποικίλας τύχας. Εἰς τοὺς κόλπους ἱστορικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου ἰδρυθεῖσα ἠκολούθησε μετ' αὐτοῦ κοινὴν ἱστορικὴν πορείαν καὶ τύχην, ἀπὸ τῶν βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν καὶ ἀναστατώσεων, αἵτινες ἐσημειώθησαν ὀλίγον ἐνωρίτερον τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς καὶ διήρκεσαν αἰῶνας ὁλοκλήρους, μέχρι τῆς πτώσεως τῆς ἑλληνικῆς μεσαιωνικῆς αὐτοκρατορίας εἰς χεῖρας τῶν σταυροφόρων τῆς Δύσεως, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος καὶ μέχρι τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Μυστροῦ δεσποτάτου τοῦ Μορέως, ἐν τέλει δὲ μέχρι τῆς Ἀλώσεως τῆς βασιλευούσης εἰς τοὺς Ἀσιάτας κατακτητὰς καὶ πέραν αὐτῆς διὰ μέσου τῶν χρόνων τῆς δουλείας εἰς τοὺς βαρβάρους μέχρι τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Τὰ εἰδικὰ γεγονότα ὅμως, τὰ χαρακτηρίζοντα τὴν ἱστορικὴν ζωὴν τῆς προκειμένης χριστιανικῆς ἀδελφότητος ἐν μέσῳ τῆς πολυκυμάντου ζωῆς τῆς χειρσνήσου, καλυπτόμενα ἀπὸ χρόνου μακροῦ ζοφώδη περίοδον, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν παρακολούθησιν τῆς διαγραφείσης πορείας τοῦ ἰδρύματος εἰς τὰς χαρακτηριστικὰς τοῦ ἀναπτυχθέντος βίου λεπτομερείας. Διότι ἑλλείπει τὸ σύνολον τῶν διαφόρων περιστατικῶν, τῶν τε γενικωτέρων καὶ τῶν ἐπὶ μέρους, δι' ὧν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρευνηθῇ καὶ ἀναπαρασταθῇ ὁ ἱστορικὸς βίος τῆς μονῆς. Διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ μονὴ ἐπιζήσασα τῶν πολλῶν καὶ ἐν πολλοῖς δυσερευνήτων ἐθνικῶν δοκιμασιῶν, μετέσχε τῶν ποικίλων τοῦ ἔθνους περιπετειῶν, ἀνέπτυξε τὴν δυνατὴν ἀντίδρασιν κατὰ τὴν διαδραμάτισιν αὐτῶν καὶ ἐπέζησεν αὐτῶν.

Ὅταν ἡ μονὴ ἰδρύνετο, ἡ Πελοπόννησος ἐτέλει ἡνωμένη μετὰ τοῦ θέματος Ἑλλάδος¹ πιθανώτατα, μετ' αὐτῆς δ' ἠκολούθει κοινὴν πορείαν. Βέβαιον

---

¹ N. A. Bees, Zur Sigillographie der Byzantinischen Themen Peloponnes und Hellas, « Βυζαντινὰ Χρονικά » (Περουπόλεως), τόμ. ΚΑ' (1914), σελ. 214 κῆξ. A. Rambaud, L'empire Grec du Xme siècle, Παρίσιοι 1870, σελ. 193. Ant. Bon, Le Peloponnèse Byzantin jusqu'en 1204, Παρίσιοι 1951, σελ. 91. Διογ. Α. Ζακυνθινόυ, Μελέται περὶ τῆς διοικητικῆς διαιρέσεως καὶ τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως ἐν τῷ Βυζαντινῷ κράτει, « Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν », τόμ. ΙΖ' (1941), σελ. 248 - 252, τόμ. ΚΑ' (1951), σελ. 184 - 188.

εἶναι ὅμως, ὅτι εἰς μίαν ἐποχὴν ρευστότητος, λόγω τῆς καθόδου συμμείκτων λαῶν ἐν Πελοποννήσῳ, ἡ μονὴ εἶχε νὰ διαδραματίσῃ εἰς τὴν ἐφεξῆς δημιουργηθεῖσαν κατάστασιν σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν θρησκευτικὴν καὶ πνευματικὴν ζωὴν τῆς χώρας. Ὁπλισθεῖσα μὲ ἡθικὰ ἐφόδια ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἰδρύσεώς της, εἶχεν ἐν πρώτοις νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας αὐτῆς χάριν τῆς νέας θρησκείας, συντελοῦσα εἰς τὴν ἐδραίωσιν καὶ ἐξάπλωσιν αὐτῆς εἰς τὴν ἐγγὺς τοῦ εὐαγοῦς τούτου οἴκου ὁρεινὴν χώραν, διότι εἶναι γνωστόν, ὅτι ἡ συντηρητικότης τῶν κατοίκων τῆς κεντρῶς Πελοποννήσου δὲν παρέσχεν ἔδαφος πρόσφορον εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ὑποδοχὴν καὶ ταχεῖαν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας εἰς τὴν ὕπαιθρον, ἰδίᾳ μάλιστα μεταξὺ τῶν νεωστὶ ἐγκαθισταμένων βαρβάρων κατοίκων. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι, ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς Φιλοσόφου ὁ ὁσιος Νίκων ὁ «Μετανοεῖτε», περιερχόμενος τὰς ἀρκαδικὰς καὶ λακωνικὰς πόλεις καὶ χωρία, ἐκήρυσσε τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ¹ πρὸ συμμείκτων, ἐνεκα τῶν προσφάτων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν πληθυσμῶν², σκοπίμως δὲ τὸ κράτος ἰδρυνεν ὀχυρὰς μονὰς χάριν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας³. Ἡ ἀκτινοβολία μιᾶς πατριαρχικῆς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς εἰς μίαν τοιαύτην ἐποχὴν ἀναμφισβητήτως πρέπει νὰ ὑπῆρξε διὰ τὴν ἐγγὺς περιοχὴν παράγων σημαντικὸς διὰ τὴν ἀναθέρμανσιν καὶ ἐδραίωσιν τοῦ χριστιανισμοῦ.

¹ Σπ. Π. Λάμπρου, Βίος Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», «Ν. Ἑλληνομνήμων», τόμ. Γ' (1906), σελ. 161. Προχειρότερον βλ. Μελετ. Γαλανοπούλου, Βίος, πολιτεία, εἰκονογραφία, θαύματα καὶ ἡσυχαστικὴ ἀκολουθία τοῦ ὁσίου Νίκωνος τοῦ «Μετανοεῖτε», ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 93-94. Τὴν σχετικὴν πρὸς τὸν ὁσιον Νίκωνα βιβλιογραφίαν βλ. ὑπὸ Ν. Β. Τωμαδάκη, Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Ξένος καὶ ἡ διαθήκη αὐτοῦ, «Κρητικὰ Χρονικά», τόμ. Β' (1948), σελ. 47, ὑποσ. 1.

² Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην δὲν εἶχον πλήρως ἀφομοιωθῇ αἱ ἄλλως ὀλιγάριθμοι ξένοι φυλαί, αἱ μονίμως ἐγκατεστημέναι εἰς Πελοπόννησον καὶ πράγματα ἐκαστοτε παρέχουσαι εἰς τὸ βυζαντινὸν κράτος, ἰδίᾳ μάλιστα ἐπὶ τῆς βασιλείας Θεοφίλου (829-842), Μιχαὴλ Γ' (842-867) καὶ βραδύτερον ἐπὶ Ρωμανοῦ τοῦ Λακαπηνοῦ (919-944). Ἐπομένως πλὴν τῶν Μιληγγῶν καὶ Ἐζεριτῶν ἀνάξια λόγου ὑπολείμματα ἄλλων συγγενῶν φυλετικῶν ὁμάδων ἐποίκιστον τὸν ἐγγύριον πληθυσμὸν καὶ καθίστανον τοῦτον σύμμεικτον, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν παρούσαν χρονικὴν περίοδον. Περὶ πάντων τούτων βλ. πρὸ πάντων Διον. Α. Ζακυθινοῦ, Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθήναι 1945, σποράδην καὶ δὴ σελ. 51 κέξ. Τοῦ αὐτοῦ, Le Despotat Grec de Morée, τόμ. Β', Ἀθήναι 1953, σελ. 20 κέξ. Ant. Bon, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 27 κέξ., 68 κέξ. Νέα καὶ ἐν πολλοῖς ἐνδιαφέρουσα ἐργασία ἐπὶ τοῦ θέματος εἶναι τοῦ Ἐπ. Χρυσανθοπούλου, Τὰ βιβλία θαυμάτων τοῦ ἁγίου Δημητρίου, τὸ Χρονικὸν τῆς Μονεμβασίας καὶ αἱ Σλαβικαὶ ἐπιδρομαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, «Θεολογία», τόμ. ΚΔ' (1953), σελ. 597 κέξ., τόμ. ΚΖ (1956), σελ. ἰδίᾳ 261 κέξ.

³ Γ. Σωτηρίου, Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν δρᾶσις, Ἀθήναι 1936, σελ. 18.

Παραλλήλως εὐεργετική πρέπει νὰ ὑπῆρξεν ἡ ἐπίδρασις τῆς ἰδίας αὐτῆς μονῆς καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων, γνωστοῦ ὄντος ὅτι ἔργον σχεδὸν ἀποκλειστικὸν τῶν χριστιανικῶν ἰδρυμάτων τῆς βυζαντινῆς περιόδου ὑπῆρξε τῶν μουσῶν ἡ θεραπεία καὶ ἡ φιλανθρωπία. Ἐξ ἄλλου γνωρίζομεν, ὅτι ἐπὶ τῶν μητροπόλεων καὶ τῶν ἀκμαζόντων μοναστηρίων ἔπιπτε συχνάκις τὸ βάρος καὶ ἄλλων ὑποχρεώσεων. Οὕτως, ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι, ὅταν κατὰ τὸ ἔτος 935 οἱ Πελοποννήσιοι διὰ νὰ μὴ στρατευθοῦν προετίμησαν «*δοῦναι ἑπάρια χίλια ἐστρωμένα καὶ χαλινωμένα*», ἡ φορολογία αὕτη κατενεμήθη μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν Κορίνθου καὶ Πατρῶν, τῶν ἐπισκόπων, πρωτοσπαθαρίων καὶ λοιπῶν ὁφικιαλίων καὶ τῶν μοναστηρίων, ἔξω δὲ τὰ πατριαρχικά καὶ βασιλικά ἀνέλαβον τὴν καταβολὴν ἀνὰ δύο ἑπαρίων¹. Ἐπειδὴ παρόμοιαι ὑποχρεώσεις δὲν ἦσαν σπάνιαι, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἡ ἡμετέρα μονὴ συνέβη νὰ μετάρχη τοιοῦτων, ἀφοῦ μάλιστα ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς γνωρίζομεν ὅτι εἶχεν ὅλας τὰς προϋποθέσεις μιᾶς ραγδαίας ἀναπτύξεως.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγκοκρατίας, ὅτε ἡ λατινικὴ Ἐκκλησία, ἀφοῦ ἐγκατέστη ἀνέτως ἐν τῇ χώρᾳ, διεξῆγεν ἀνεμποδίστως τὸ γνωστὸν προπαγανδιστικὸν ἔργον αὐτῆς, ὥς ἔπραττε καὶ βραδύτερον, κατὰ τὴν βραχεῖαν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑνετῶν (1685 - 1715)², φαίνεται ὅτι καὶ ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου δὲν ὑπῆρξεν ἄμοιρος καὶ ἀμέτοχος τῆς δημιουργηθείσης νέας τάξεως πραγμάτων. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ὁμορος Καρύταινα ἀπέβη ἡ ἔδρα τῆς ὁμωνύμου βαρωνίας, τὸ δὲ κάστρον αὐτῆς μετὰ τῶν ὁμοίων Ἀρακλόβου, Ἀγίου Γεωργίου τῶν Σκορτῶν καὶ Beaufort ὠρίζον τὴν εὐρύτεραν περιοχὴν τῶν Σκορτῶν, ἐν ᾗ ἔκειτο ἡ μονή, τάσσει αὐτὴν ἐντὸς τῆς σφαίρας τοῦ διαφέροντος τῶν Φράγκων κατακτητῶν. Ἐν τούτοις ἡ μονὴ οὐδὲ ἀπαξ ἀναφέρεται εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Εἶχεν ἄρα γε ἐρημωθῇ; Εἶχε καταληφθῇ ὑπὸ μοναχικοῦ τινος τάγματος ἐκ τῶν πολυωνύμων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα ἐγκατέστησαν εἰς πλεῖστα σημεία τῆς αὐτοκρατορίας; Μήπως οἱ Φιλοσοφῖται μοναχοὶ ἀντὶ ἀδροῦ τιμήματος εἶχον ἐξαγοράσει τὴν ἀνεξαρτησίαν των; Οὐδεμία ἐγκυρὸς ἀπάντησις δύναται νὰ δοθῇ εἰς τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, διότι πηγαί ἐλλείπουν.

Κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ δεσποτατοῦ τοῦ Μυστρᾶ μετὰ ταῦτα, ὅτε πλησίον ἤκμαζον μεμαρτυρημένως κῶμαι ἱκαναί, οἷον Δημητζίανα, Στεμνίτζα, Καρύταινα, Ἀτζίχωλος κλπ., φυσικὸν εἶναι ἡ μονὴ νὰ ἐπέσυρε τὸ

¹ Κ. Πορφυρογεννήτου, Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, τόμ. Γ', Κεφ. 51, σελ. 243 (Bonn).

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν, Θεοδόρητος Κριτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης, «Θεολογία», τόμ. Κ' (1949), σελ. 345 κἑξ.

ἐνδιαφέρον τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς ἐγγύς περιοχῆς, τοσούτω μάλλον ἐφ' ὅσον αὕτη ἦτο τὸ ἀρχαιότερον καὶ πλέον ἀξιόλογον κτίσμα αὐτῆς. Τῆς περιόδου ταύτης ἰδρύματα ὑπῆρξαν ὁ ἐρειπωθεὶς μικρὸς ναὸς τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ εἰς θέσιν Σωτήρα καλουμένην σήμερον, οὐ μακρὰν τῆς μονῆς Προδρομοῦ, ὁ ὁμοίαν τύχην ὑποστάς ἐπὶ τῆς ἐντεῦθεν ὄχθης τοῦ Λουσίου ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ τὸ περισωθὲν ὠραῖον ἐκκλησιδίων τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου, πλησίον τῶν κτισμάτων τῆς ἀρχαίας πόλεως Γόρτυνος, παρὰ τὸν ποταμὸν Λούσιον. Ἡ ἰδρυσις ὅμως αὐτῶν καὶ παντὸς ἄλλου κτίσματος, περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἔχομεν σαφεῖς πληροφορίες, δὲν σημαίνει μείωσιν τῆς ἀξίας τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ἀλλὰ μᾶλλον ἀκμὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ σχετικὴν τῶν κατοίκων εὐθυμερίαν πρὸς ἰδρυσιν ἔργων τέχνης διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Δύο μέχρι τοῦ ΙΕ' αἰῶνος δόρσημα διαφωτίζουν ὁπωσδήποτε τὴν ἱστορίαν τῆς προκειμένης μονῆς. Τὸ πρῶτον εἶναι ἡ ὑπαρξίς τῆς κατὰ τὸ βόρειον ἄκρον τοῦ Ὑμητοῦ παρὰ τὰς Ἀθήνας μονῆς τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, ἥδη ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος. Πρὸς τὴν μονὴν ταύτην φαίνεται ὅτι κατὰ τινὰ τρόπον συνδέεται ἡ ἡμετέρα μονή, τοῦτο δὲ διαβλέπουν ἀπὸ τοῦ Δημ. Καμπούρογλου οἱ ἐρευνηταί, στηρίζοντες τὰς εἰκασίας αὐτῶν ἐπὶ ἐνδείξεων οὐχὶ ἀσημάντων. Οὕτως, ἐκ σωζομένων ἐλλιπῶν ἐπιγραφῶν πληροφορούμεθα, ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΓ' αἰῶνος ὑπῆρχε μοναχὸς ἐπωνυμιούμενος *Φιλόσοφος* εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Κυνηγοῦ, ἃν ὀρθῶς ἀποδίδεται εἰς τὴν μονὴν ἡ ἐπιγραφή¹ τὸ δεύτερον ὅτι περὶ 1235 ἐκοιμήθη ὁ ἀνακαινιστὴς τῆς ἰδίας μονῆς Λουκάς μετὰ μοναχοῦ τινος *φιλοσόφου* ρακενδύτου· τρίτον ὅτι μοναχός, *Φιλόσοφος* τὴν κλῆσιν ἔχων, ἀφιέρωσεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Κυνηγοῦ τὸν λίθον τῆς Κολυμβήθρας «εἰς κάθαρσιν ἀμπλακημάτων» καὶ τέλος ὅτι Νεόφυτός τις, μοναχός βεβαίως, τὸ ἔτος 1238 κατεσκεύασε τὴν ὁδὸν Μεσογείων πρὸς Ἀθήνας¹. Καὶ ἡ ἐπὶ τῶν ἐνδείξεων τούτων σχέσις τῆς μονῆς Φιλοσόφου πρὸς τὴν μονὴν τοῦ Κυνη-

¹ Α. Ὁρλάνδου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα τῆς πεδιάδος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν κλιτύων Ὑμητοῦ - Πεντελικοῦ - Πάρνηθος καὶ Αἰγάλεω, Εὐρετήριο τῶν Μνημείων τῆς Ἑλλάδος, Α' Εὐρετήριο τῶν Μεσαιωνικῶν Μνημείων, ἐν Ἀθήναις 1933, σελ. 170 κἑξ. Η. Megaw, The chronology of some Middle-Byzantine Churches, ἐν «Annual of the British School at Athens», τόμ. XXXII (1931-1932), σελ. 98 κἑξ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1890, σελ. 212 κἑξ. Τοῦ αὐτοῦ, Ἡ στήλη τοῦ Νεοφύτου. Μελέται καὶ ἔρευναι — Τὰ Ἀττικά, ἐν Ἀθήναις 1923, σελ. 130 κἑξ. J. Strzykowski, Ἡ μονὴ τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, «Δελτίον Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας», τόμ. Γ' (1889), σελ. 116-128, ἰδίᾳ σελ. 122. Γ. Σωτηρίου, ἐνθ' ἄνωγ., σελ. 10. Τοῦ αὐτοῦ, Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ Ἀρχαιολογία, τόμ. Α', ἐν Ἀθήναις 1942, σελ. 414.

γοῦ τῶν Φιλοσόφων ἀπορρέει κυρίως ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς αὐτῆς ἐπωνυμίας, ἐξ ἧς ἄγεται τις νὰ συμπεράνῃ ὅτι πιθανῶς μέλη τῆς ἐν Δημητσάνῃ μοναχικῆς ἀδελφότητος ἵδρυσαν ἢ ἦλθον καὶ κατώκησαν εἰς τὴν τοῦ Ὑμητοῦ μονήν, ἀκριβῶς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγκοκρατίας, ὅτε δὲν ἀποκλείεται καὶ νὰ ἐγκατελείφθῃ ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου προσωρινῶς, ἐξ ἐπηρείας τῶν κρατούντων Δυτικῶν. Περισσότερον ἀξιοπρόσεκτοι ὁμως εἶναι δύο ἄλλαι εἰδήσεις, περιεχόμεναι εἰς ἐπιστολὰς γραφείσας ὑπὸ Μιχαήλ, μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Χωνιάτου. Τούτων ἡ πρώτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν καθηγούμενον τῆς μονῆς τοῦ Κυνηγοῦ τῶν Φιλοσόφων, εἰς δὲ τὴν ἐτέραν πρὸς τὸν κυρ- Γεώργιον ἀναφέρεται ὅτι Βασίλειός τις Κυνηγὸς ἀπέστειλε χειρόγραφον Ὁμήρου, ἀνῆκον εἰς τὸν Ι. Λαπαρδᾶν¹. Ἄν ὁ Λαπαρδᾶς οὗτος δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἱδρυτῆς τῆς ἡμετέρας μονῆς, ὅστις ἔχων εἰς τὴν κατοχὴν του τὸ πολῦτιμον χειρόγραφον κατέλιπε, φαίνεται, τοῦτο εἰς τὴν μονήν, ποῦ αὐτὸς ἵδρυσεν καὶ ὅπου πιθανῶς ἐμόνασε, πρέπει ἀσφαλῶς νὰ εἶναι ἄλλος τις τῆς ἰδίας οἰκογενείας γόνος μεταγενέστερος, λόγιος ἐπίσης, ὅστις προφανῶς ἀποτελεῖ τὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δύο μονῶν, Δημητσάνης καὶ Ἀθηνῶν. Ὁ Μ. Χωνιάτης εὗρισκεν ὑπερβολικὴν τὴν τιμὴν τοῦ χειρογράφου, ὑπέρπυρα δύο, καὶ συνίστα εἰς τὸν Γεώργιον, ἐὰν μετέβαινεν εἰς Ἀθήνας, νὰ τὸ ἔχη ὑπ' ὄψιν.

Τὸ δευτέρον ὁρόσημον ἀνάγεται εἰς τοὺς περὶ τὴν Ἀλωσιν χρόνους. Εἶναι τοῦτο ἡ φωτεινὴ φυσιογνωμία τοῦ καθαγιασθέντος οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Διονυσίου Α' (1466-1472, 1488-1490), ὅστις πιθανῶτα ἐκ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ὤρματο. Ἀρχομένου τοῦ ΙΕ' αἰῶνος, εἰς νεαρὰν ἡλικίαν μετέβη εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἐκεῖθεν εἰς μονὴν Μαγγάνων, ὅπου ἀνεστράφη μετὰ τοῦ περιφήμου Μάρκου τοῦ Εὐγενικοῦ, ἡχημαλωτίσθη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς ΚΠόλεως, ἀπελευθερωθεὶς ἐγένετο μητροπολίτης Φιλιππουπόλεως καὶ δις ἐπατριάρχευσεν².

Πέραν τῶν εἰκασιῶν καὶ ὑποθέσεων διὰ τὴν ζωὴν τῆς μονῆς μέχρι τοῦ ΙΣ' αἰῶνος, ἐφεξῆς δύναται νὰ στηριχθῇ τις ἐπὶ ὑπαρχουσῶν γραπτῶν μαρτυριῶν διὰ νὰ διαλύσῃ τὸ θολὸν ἱστορικὸν πεδίον, ἐφ' οὗ ἀμυδρῶς ὑφαίνεται ἡ ἱστορικὴ ζωὴ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ νὰ τοποθετηθῇ αὐτὴ ἐπὶ περιόδου ἀκριβοῦς μαρτυρουμένης. Ἀσφαλῆς ἔνδειξις ὁμως τῆς ἱστορικότητος τοῦ

¹ Σπ. Π. Λάμπρου, Μιχαὴλ Ἀχομινάτου, τοῦ Χωνιάτου, Τὰ Σωζόμενα, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1880, σελ. 247, 628-630, καὶ σελ. 219 στ. 19 κέξ. Γ. Σωτηρίου, Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος, σελ. 13.

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μελέτη περὶ τοῦ βίου καὶ ἀκολουθείας τοῦ ἀπὸ Φιλιππουπόλεως οἰκουμ. πατριάρχου Διονυσίου Α' τοῦ ἐκ Δημητσάνης, μετὰ συμβολῆς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν Φιλιππουπόλεως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα, Ἀθήναι 1955, σελ. 19 κέξ. (ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ « Ἀρχείου τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ », τόμ. ΙΘ' - Κ').

μοναστηρίου μέχρι σήμερα παραμένει τὸ θαυμάσιον αὐτοῦ καθολικόν, ὅπερ ἐσεβάσθη ὁ πανδαμάτωρ χρόνος. Ἡ ἐρήμωσις τῶν λοιπῶν κτισμάτων εἰς τὴν παλαιὰν καὶ νέαν μονὴν συνετελέσθη ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως καὶ ἐντεῦθεν. Ἄν ἐσημειοῦτο πλήρης παρακμὴ παλαιότερον, θὰ ἠκολούθει παντελὴς κατάρρευσις διὰ μέσου τόσων αἰώνων. Διὰ τοῦτο τὰς πρώτας καὶ σπουδαιότερας πηγὰς τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς ἀποτελοῦν τὰ δύο αὐτῆς καθολικά, παλαιὸν καὶ νεότερον.

Ἀκολούθως τὰ λείψανα τῶν κτιρίων καὶ αἱ ὑπάρχουσαι ἐπιγραφαὶ προσφέρουν τὸ πολύτιμον αὐτῶν ὄλκον εἰς τὴν ἔρευναν. Περαιτέρω αἱ περισωθεῖσαι γραπτὰ πηγαὶ εἰς πατριαρχικά γράμματα, ἔγγραφα καὶ χειρόγραφα ἀποτελοῦν τὸ ὅλον τῆς μονῆς ἀρχεῖον, ὅπερ, καίτοι δὲν εἶναι ἱκανῶς πλούσιον, διαφωτίζει κυριώτατα τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ ἐπαχθὴς δουλεία τῶν βαρβάρων Ἀσιατῶν καθ' ἅπαν τὸ ἑλληνικὸν ἡμπόδιζε τοὺς ἄλλως ἀραιοὺς περιηγητὰς τῶν πρώτων χρόνων νὰ φθάσουν μέχρι τῶν πλέον δυσπροσίτων ὄρεινῶν περιοχῶν τῆς ἐπικρατείας. Βεβαίως καὶ τῶν πρώτων χρόνων τῆς δουλείας ἀξιόλογα γραπτὰ μνημεῖα θὰ ὑπῆρχον παρὰ τῇ μονῇ, ἀλλ' ἐμεσολάβησαν ἐν Πελοποννήσῳ ἀνωμαλίας — πόλεμοι διαρκεῖς μεταξὺ Τούρκων καὶ Ἑνετῶν μετὰ τὴν Ἀλωσιν, ἐπαναστάσεις, ἐπιδρομαὶ — δυνάμεναι νὰ συνετελέσουν εἰς τὴν ἐξαφάνισιν τῶν μνημείων τούτων τῆς ἱστορίας.

Οὕτω πως φθάνομεν εἰς τοὺς περὶ τὸν ΙΖ' αἰῶνα χρόνους, οὓς διαφωτίζει κυρίως τὸ περισωθὲν ἀρχεῖον τῆς μονῆς, τὸ φυλασσόμενον εἰς τὴν ἐν Δημητσάνῃ Βιβλιοθήκῃ. Αἱ γραπτὰ αὐταὶ πηγαὶ τῆς ἱστορίας τῆς μονῆς δύνανται ὥς ἀκολούθως νὰ καταγραφοῦν.

1) Ὁ παλαιότερος κτιτορικὸς κῶδιξ τῆς μονῆς, περιέχων ἀφιερωτηρίους πράξεις, ἀγοραπωλησίας καὶ λοιπὰς συναφεῖς μαρτυρίας καὶ δικαιοπραξίας συντόμους. Ὁ κῶδιξ οὗτος ἀντεγράφη ἐκ παλαιότερου κώδικος φθαρέντος, διὰ χειρὸς Ἀγγελῆ τινος ἱερέως Κ ο ρ φ η ν ο Ὑ, ἐκ Καρυταίνης, ἔχει διαστάσεις 0,33×0,22 μ., στάχωσιν διὰ βύρσης, γενομένην κατὰ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, φύλλα ἡριθμημένα 130 καὶ ἀριθ. ταξινομήσεως 141¹. Ἐν φ. 5^α ὑπάρχει ἡ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1734 σημείωσις²:

Ἐπὶ ἔτους ,αψλδ' τὸ παρὸν κωνίκι ὑπάρχει τῆς θείας καὶ πατριαρχικῆς μονῆς τῆς κυρίας ἡμῶν Θεοτόκου, ἐπονομαζόμενον μοναστήριον τοῦ

¹ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 82 (ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Ἐπειρίδος τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τόμ. ΚΒ' καὶ ΚΔ').

² Ἀντιγραφόμεν ἀποκαθιστῶντες σιωπηρῶς τὰ ὀρθογραφικὰ σφάλματα καὶ τὴν στίξιν. Πρβλ. σημείωμα Ν. Α. Βέη, ἐν τῷ «Νουμᾶ», χρόν. Γ', φ. 6 Δεκ. 1908, σελ. 7.

Φιλοσόφον, κείμενον εἰς τόπον λεγόμενον Μονόπορην, πλησίον χώρας Δημητζίνας καὶ Στεμνίτζας, ἀνακαινισμένον ὑπὸ πολλῶν χρόνων, πάντῃ ἐλευθέρον ὡς διαλαμβάνουν τὰ χρυσόβουλλα τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Εἰς τὸ αὐτὸ κωνίτικι γράφομεν διὰ ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων τὰ ὑπάρχοντα τοῦ μοναστηρίου, ἐκκλησιαστικά καὶ ἄλλα κτήματα, ἐσωτερικά καὶ ἐξωτερικά, κινητὰ τε καὶ ἀκίνητα. Γράφομεν δὲ καὶ τὰ ὀνόματα τῶν εὐσεβῶν χριστιανῶν, ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, ἱερέων καὶ λαϊκῶν, διὰ τὰ εὐρίσκονται καὶ τὰ μνημονεύονται ἀκαταπαύστως. Τὸ ὅποῖον κωνίτικι τὸ ἀντιγράψαμεν ἐκ τοῦ παλαιοῦ εἰς τὸ παρόν, διὰ στερέωσιν καὶ ἀνακαινισμόν, καὶ ἐγράφη διὰ κόπου κάμου τοῦ εὐτελοῦς καὶ ἀμαθῆ Ἀγγελῆ ἱερέως τοῦ Κορρηνοῦ καὶ οἰκονόμου Καρύταινας.

Ἄλλ' ἐνθ' τὸ σημείωμα τοῦτο τοῦ ἱερέως Ἀγγελῆ Κορρηνοῦ ὁμιλεῖ περὶ ἀντιγραφῆς τοῦ κώδικος ἐκ τοῦ παλαιοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1734, ὅμως ἐν φ. 1β τοῦ αὐτοῦ κώδικος ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος σημείωσις:

1630 ἰδοὺ ἀνεκαινίσθη ὁ παρὼν κῶνδιξ καὶ σημειώνομεν τὴν τοποθεσίαν τοῦ μοναστηρίου καὶ τὸν κάθε αὐτοῦ τόπον τὸ παλαιὸν μοναστήρι καθοῦ τρέχει ὁ ποταμὸς ἕως τὸ κεφαλόβρυσον καὶ παλαιὰν νεροτριβὴν καὶ ἕως κάτωθεν ὅπου μπαίνει ἡ δέσις τοῦ μύλου, ἔχει καὶ τὴν Μπέραν Μεριάν ἀντίκρυς τοῦ μοναστηρίου, καθοῦ τρέχει τὸ νερὸν ὁ λεγόμενος Πήδουλας, καθοῦ ἀπάνω εἰς τὴν κορφήν τοῦ βράχου καὶ σιράτας τῆς Καρύταινας. Τὰ αὐτὰ τὰ σημειώνομεν διὰ ἐνθύμησιν τῶν μεταγενεστέρων. Παχώμιος ἱερομόναχος ἐκ Δημητζίανης.

Ἄλλ' ὁ Παχώμιος, ἐγκαινιάσας τὸν νέον κώδικα τῆς μονῆς, δὲν ἔγραψε ἄλλο τι εἰ μὴ τὰ ὅρια τῆς μονῆς, ἣ δὲ ἀντιγραφὴ ἐκ τοῦ παλαιοῦ συνετελέσθη μετὰ ἓνα ὀλόκληρον αἰῶνα ὑπὸ τοῦ παπ-Αγγελῆ. Δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι ἡ σειρὰ τῶν φύλλων τοῦ κώδικος τούτου δὲν εἶναι ἡ φυσικὴ ἢ πρὸ τῆς σταχώσεως.

2) Ὁ νεώτερος κῶδιξ τῆς μονῆς, καθιερωθεὶς κατὰ Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1788, περιέχει σημειώματα καὶ διαφόρους πράξεις ἐξ ἀντιγραφῆς ἐκ παλαιότερου κώδικος, ἐξ οὗ ἦντλησεν ὁ παπ-Αγγελῆς, τοῦ προηγουμένου κώδικος ὁ συμπληρῆτής, δι' ὃ καὶ κοινὰς πράξεις περιέχουν ἀμφοτέροι οἱ κώδικες. Ὁ ἀρχικὸς κῶδιξ, ὅστις ὑπῆρξε πηγὴ τούτων χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ ἔτους 1608, προήρχετο δὲ ἐξ ἀντιγραφῆς προηγουμένου καὶ αὐτός. Ὁ νεώτερος κῶδιξ τῆς μονῆς εἶναι ἄδետος, περιέχει φύλλα ἡριθμημένα 57, ἐξ ὧν πολλὰ ἀφέθησαν λευκά, ἔχει δὲ διαστάσεις 0,41×0,29 μ. Διατηρεῖται καλῶς καὶ φέρει ἀριθμὸν ταξινομήσεως χρφ 143¹. Φέρει ἐν ἀρχῇ ὁ κῶδιξ ἀπλοῦν

¹ Τ. Α. Γκριτσοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 83.

ἀλλά καλαίσθητον ἐκ φύλλων δένδρου, μίσχων καὶ πτηνῶν, κόσμημα, μεθ' ὃ ἐν φ. 1^α ὑπὸ ἡμερομηνίαν 1. Φεβρ. 1788 κατεχωρίσθη ἡ ἀκόλουθος διαφωτιστικὴ σημείωσις:

† 'Ο παρὼν κώδιξ τῆς ἱερᾶς καὶ πατριαρχικῆς μονῆς Φιλοσόφου, ἐορταζομένης εἰς τὴν ἐννεαήμερον μετὰ τὴν Κοίμησιν, ὁ ὁποῖος ἐξαναγράφτη ἀπὸ τὸν παλαιὸν κώδικα, εἰς τοὺς ἀψπῆ' Φεβρουαρίου α' καὶ μετ' ἐπιμελείας ἐδιωρθώθη, ἡγουμενεύοντος ὁ κὺρ Διονύσιος Κακαβᾶς καὶ κὺρ Δοσίθεος Διαμαντακόπουλος ἐκ Δημητζίανης καὶ ἐγράφτηκαν ξεχωριστὰ τόσον οἱ ξεφώνησες τῶν ἀρχιερέων, ἱερομονάχων, ἱερέων καὶ μοναχῶν, μοναζουσῶν καὶ λαϊκῶν καὶ καθεξῆς, κάθε τόπος καὶ χωράφι, μύλος, ἀμπέλια καὶ εἴτι ἄλλα μὲ τὰς περιοχὰς τους, καθὼς εἰς τὸν παλαιὸν κώδικα εὐρέθησαν γεγραμμένα, ὁ ὁποῖος ἦταν ξεσηκωμένος εἰς ἔτος ἀχῆ' (= 1608) ἀπὸ πρωτιτέρων κώνδικα ὡς ἐμαρτυροῦσε.

3) Τὰ διάφορα συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα ὑπὲρ τῆς μονῆς ἀπολυθέντα πατριαρχικὰ γράμματα, δι' ὧν μαρτυρεῖται ἡ ἴδρυσις αὐτῆς, ἡ πατριαρχικὴ ἐξάρτησις, ἡ σταυροπηγιακὴ ἀξία καὶ ἄλλαι εἰδήσεις παρέχονται.

4) Τέσσαρες φάκελλοι ἐγγράφων τῆς Τουρκοκρατίας, ΙΖ' - ΙΘ' αἰώνων, ὧν περιεχόμενον δικαιοπραξίαι διάφοροι, ἀγοραπωλησίαι καὶ ἀφιερώσεις κτημάτων κλπ.¹.

Ο ΧΟΡΗΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΙΟΓΡΑΦΗΣΕΩΣ

'Ο αὐστηρός, ἡγεμονικὸς καὶ εὐλαβὴς χορηγὸς τῆς ἀγιογραφίσεως τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, μὲ τὴν πολυτελεῖ ἀνατολικὴν ἐνδυμασίαν, δι' ἧς διετέθει τὴν ἀνάμνησιν τοῦ τίτλου, δὴ ἀντιστοιχῶς πρὸς πολιτικὸν βαθμόν, οἷον *μίρι-μιράν* ἢ *μῆρ-οὐλ-οὐμερά*, πιθανῶς ἔφερεν ἐν τῇ ὀθωμανικῇ διοικητικῇ ἱεραρχίᾳ, εἰκονιζόμενος παρὰ τὴν Δ. πύλιν τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς, τὴν συνδέουσαν αὐτὸ μετὰ τοῦ νάρθηκος, κάτω ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν κτιτορικὴν ἐπιγραφὴν, συνεδέθη αἰωνίως μετὰ τοῦ ἱστορικοῦ κτίσματος τῆς περιφερείας. Χαρακτηριστικὴ τῆς εὐσεβείας αὐτοῦ εἶναι ἡ παρὰ πόδας τῆς προσωπογραφίας του χαραχθεῖσα δέησις: ΔΕΙCΙC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΠΑCΑ ΜΑΥΡΑΗΔΙ, ἥτις δὲν μαρτυρεῖ καὶ τὴν φιλόδοξον διάθεσιν αὐτοῦ.

¹ Ἐν μέρει τῶν ἐγγράφων τούτων ἐξεδόθη ἡδη. Βλ. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἐγγραφα τῆς μονῆς Φιλοσόφου (1626 - 1787), « Ἐπετηρὶς » τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. Γ' (1950), σελ. 118 κέξ.

Περὶ τοῦ Μαυραϊδῆ τούτου πολλὰ ἀγαπᾷ νὰ διηγῇται ὁ γορτυνιακὸς λαός, θεωρῶν αὐτὸν ἐν τῶν πλέον ἐξεχόντων προσώπων τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας ἐν Γορτυνίᾳ. Οὕτω, κατὰ τὴν παράδοσιν, δεκαετῆς ὧν ὁ Μαυραϊδῆς¹ ἀνηρπάγη ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐξιλαμισθεὶς κατετάγη εἰς τὰ γενιτσαρικά σώματα, ἀνελθὼν ἔπειτα εἰς τινὰ πολιτικὸν βαθμὸν καὶ τιμηθεὶς μὲ τὸν τίτλον τοῦ *πασᾶ*². Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἀκουσίου τούτου ἐκπατρισμοῦ ὁ Μαυραϊδῆς ἀπέκτησεν, ἄγνωστον πῶς, μεγάλην περιουσίαν, τὴν ὁποίαν βραδύτερον μετεχειρίσθη γενναιοφρῶνως, ὅταν ἐπανῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς πατρίδος καὶ τῆς πατρώας θρησκείας, πιθανῶς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν³, εὐεργετῶν χριστιανικά ἱδρύματα τῆς περιφερείας, ὥς ἐὰν ᾔθελε νὰ ἐξαγνισθῇ κατὰ τινὰ τρόπον, διὰ τὴν ἀθελῆτον μετὰστασιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν θρησκείαν. Τὸ οἰκογενειακὸν τοῦ ἀνδρὸς ἐπώνυμον, Φαρμάκης, ἐπιχωριάζει ἐν Στεμνίτση ἀπὸ χρόνων παλαιῶν.

Ἐν πρώτοις πρὸς νὰ σημειωθῇ, ὅτι μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς γενέτειραν ὁ Μαυραϊδῆς ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἐκ Δημητσάνης ἐξέχοντος ἱερέως Πολυχρονίου Καρακάλλου Πολυτίμην. Τοῦτο εἰκάζομεν, ὅτι ἐγένετο μετὰ τὸ ἔτος 1690. Διότι κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, ἀφιερῶν ὁ παπα-Πολυχρόνης Καρακάλλος εἰς τὴν μονὴν τῆς Παναγίας τῆς Αἰμυναλοῦς ἀγρὸν εἰς θέσιν *Στοῦ Κόσσυφα*, σημειοῖ ἐν φ. 17^α τοῦ σωζομένου κτητορικοῦ κώδικος τῆς μονῆς ταύτης⁴ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ὄνομα, τῆς συζύγου Ἀσημίτζας καὶ τῆς θυγατρὸς Πολυτίμης, οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ γαμβροῦ Μαυραϊδῆ. Ἀντιθέτως, εἰς ἄλλα μεταγενέστερα σημειώματα τοῦ αὐτοῦ κώδικος σημειοῦται καὶ αὐτός. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος 1695, ἡ Πολυτίμη τοῦ παπᾶ *Πολυχρόνη Καρακαλλου* ἡ

¹ Τὸ ὄνομα ὡς βαπτιστικὸν βάσιν φαίνεται ὅτι ἔχει τὸ βυζαντινὸν ἐπώνυμον Μαῦρος, χωρὶς ν' ἀποκλείεται καὶ ἡ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸ μαῦρο χρῶμα συσχέτισις, κατ' ἐλευθέραν τοῦ λαοῦ προτίμησιν. Βλ. τὰ σημειωθέντα ὑπὸ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Μητρόπολις καὶ μητροπολίται Λακεδαιμονίας κατὰ τὴν Ἑνετοκρατίαν, Θεοδώρητος Κριτῆς ὁ ἐκ Δημητσάνης, «Θεολογία», τόμ. Κ' (1949), σελ. 550, ὑποσ. 2. Τοῦ αὐτοῦ, Βαπτιστικά δνόματα ἐκ Πελοποννήσου τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας, «Δαογραφία», τόμ. ΙΒ' (1956), σελ. 364.

² Γ. Α. Ἀνδριτσοπούλου, Ἱστορικαὶ σημειώσεις Στεμνίτσης, ἐν Ἀθήναις 1930, σελ. 13. Νίκου Α. Βέη, Ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ Στεμνίτσης καὶ συνοδικὰ σιγίλλια καὶ ἄλλα γράμματα περὶ αὐτῆς, «Πρακτικά τῆς Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας», περίοδ. Γ', τόμ. Δ' (1939), σελ. 126-127 (μετατώπως ἐκ τῶν «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher», XIV, 1938). Γ. Ι. Καρβελά, Ἐπιφανεῖς Γορτύνιοι ἐπὶ Τουρκοκρατίας, «Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον», τεύχ. Γ' (1948), σελ. 6-7. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων τῆς Γορτυνίας, ἐν Ἀθήναις 1956, σελ. 74-75.

³ Ν. Α. Βέη, ἔνθ' ἄνωγ., σελ. 366. Γ. Ι. Καρβελά, ἔνθ' ἄνωγ., σελ. 6.

⁴ Ἀπόκειται ὑπ' ἀριθ. 146 ἐν τῇ συλλογῇ Δημητσάνης. Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, σελ. 84.

θυγάτηρ, τοῦ Μαβραῖδῃ Φάρμακί ἡ γυνὴ ἀφιερῶι τὸ χόραφί όπου ἤχεν ὁ πατερας δομένο διὰ προικιόν, εἰς τὴν ἰδίαν μονὴν (φ. 28β) ¹. Ἀνατρέχοντες εἰς τὸ σημείωμα τοῦ ἔτους 1668 ἐν τῷ αὐτῷ κώδικι (φ. 17α), ὅπου ὁ παπα - Πολυχρόνης μετὰ γενομένην ἀφιέρωσιν ἀγορῶ εἰς θέσιν Μάρμαρο ἀνέγραψε μετὰ τινων ἄλλων τὸ ὄνομα τοῦ συγγενοῦς του μητροπολίτου Μονεμβασίας Νεοφύτου, τὸ ἴδιον αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου Ἀσημίτζας ², δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ γνωστὰ τέκνα τοῦ ἱερέως Πολυτίμη, Νικολὸς καὶ Παναγιώτης ³ δὲν εἶχαν ἀποκτηθῇ εἰσέτι. Ἐπομένως ἡ Πολυτίμη, ὑπερβᾶσα τὸ εἰκοστὸν δευτέρον ἔτος τῆς ἡλικίας αὐτῆς, ἐγένετο πιθανῶς σύζυγος τοῦ Μαυραῖδῃ μετὰ τὸ ἔτος 1690.

Οἱ γονεῖς τοῦ Μαυραῖδῃ ὀνομάζοντο Ἀναστάσης καὶ Παγώνα. Τοῦτο γνωρίζομεν ἀπὸ ἐπιγραφὴν εἰς διασωθέντα ἐπιτάφιον χρυσοκέντητον, ὃν ὁ Μαυραῖδῃς ἀφιέρωσε κατὰ τὸ ἔτος 1690 εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς τῆς γενετιέρας του Στεμνίτης, οὗ τὴν θέσιν κατεδαφισθέντος κατέλαβε μεταγενεστέρως ὁ σημερινός, ὅπου τὸ ἀφιέρωμα φυλάσσεται. Ὁ Ἐπιτάφιος εἶναι ἀρίστης τέχνης, κεντημένος ἐπὶ ξυροῦ ὀλοσηρικοῦ, ποικιλομένου μὲ ἀστέρας, διὰ χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν νημάτων. Περὶ τὸν Ἰησοῦν νεκρόν, ἐξηπλωμένον ἐπὶ σινδόνης, παρίσταται κύκλος θρηγνούντων, ἥτοι ἡ βαθύτατα τεθλιμμένη Θεοτόκος ἀριστερά, ἐναγκαλιζομένη τὴν κεφαλὴν τοῦ νεκροῦ, ὁ Ἰωσήφ εἰς τοὺς πόδας, ὁ Ἰωάννης καὶ αἱ δύο Μαρίας, Μαγδαληνὴ καὶ τοῦ Ἰωσὴ (Μαρκ. ΙΕ' 47). Τὰ πρόσωπα κλίνουν βαθέως καὶ πενθίμως πρὸ τοῦ Ἰησοῦ, μὲ ἔκφρασιν θαυμασίαν, τὴν δὲ εἰκόνα συμπληροῦν ἄγγελοι διακονοῦντες μετὰ θυμιατῶν, διπλοῖ τροχοὶ καὶ Χερουβείμ ⁴. Κάτω εὐρίσκεται ἡ σχετικὴ

¹ Ἰδοὺ πλήρης ἡ ἀφιέρωσις: 169[5] Σεπτεβρίῳ 26, ἐπροσῆλωσα ἐγὼ ἡ Πολυτίμη τοῦ παπα - Πολυχρόνη Καρακάλλου ἡ θυγάτηρ, τοῦ Μαυραῖδῃ Φαρμάκη ἡ γυνή, τὸ χωράφι όπου μοῦ εἶχεν ὁ πατέρας δομένο διὰ προικιόν μου, τὸ ἐπροσῆλωσα εἰς τὴν Παναγίᾳ τὸ μοναστήρι τοὺς Αἰμναλοὺς, νὰ μνημονεύωμαι εἰς τὴν Ἀγίαν Παρρησία, κατὰ πάντα ὁμοῦ μὲ τοὺς ἐκκλιόρους τῆς ἀγίας μονῆς καὶ νὰ εἶναι ἀνεκκοπαστο καὶ ὅποιος βάλη χέρι νὰ τὸ ἐξηλεώσῃ, νὰ ἔχῃ τὴν Παναγίαν μαχόμενῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, τὸ ὅποτον χωράφι ὀνομάζεται Καρὰ καὶ Κόσουφας. Ἀντιγράφομεν ἄνευ τῶν ὁρογραφικῶν σφαλμάτων, σιωπηρῶς διορθώσαντες τὴν στίξιν καὶ ἀποκαταστήσαντες τὸ κείμενον.

² Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμναλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1947, σελ. 19 - 20.

³ Ἀὐτόθι, σελ. 21 - 22. Πρβλ. Κτ. Κώδ. Φιλοσ. ἀριθ. 141, φ. 102α καὶ Τάσου Ἀθ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν μονῆς τοῦ Φιλοσόφου (1626 - 1787), « Ἐπετηρὶς » Ἀρχείου Ἱστορίας Ἑλλαν. Δικαίου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τευχ. Γ' (1950), σελ. 122 - 123.

⁴ Α. Ζάχου, Μεσαιωνικὰ μνημεῖα Γορτυνίας, « Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον, τόμ. Η' (1923), σελ. 82. Ἐπὶ τοῦ θέματος βλ. Μ. Σ. Θεοχάρη, Ἐκκλησιαστικὰ ἄμφια τῆς μονῆς Τατάρνης, « Θεολογία », τόμ. ΚΖ' (1956), σελ. 125 κἑξ. καὶ Πίν. Α', Β', Γ'. Τῆς αὐτῆς, Ἀνέκδοτα ἄμφια τῆς μονῆς Φανερω-

ἐπιγραφή, οὕτως ἔχουσα: *† Ἀφιερώθη τὸ παρὸν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ὑπὸ κυρίου Μαυροῦδῃ διὰ μνημόσυνον τῶν γονέων αὐτοῦ Ἀναστυοίου καὶ Παγώνας, ἔτι ἀπὸ Χ(ριστοῦ) ΑΧΥ (= 1690)¹.*

Εἰς τὸν κώδικα τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου, ὑπ' ἀριθ. 141 καὶ ἐν φ. 85^α ὑπάρχει τὸ ἑξῆς σημείωμα: *Παγόνα ἢ γυνὴ τοῦ Φαρμάκη ἀπὸ Στεμνήτσα.* Ἐξ αὐτοῦ φαίνεται, ὅτι πρὸ τοῦ Μαυραῖδῃ προσκυνηταὶ τῆς μονῆς προσήρχοντο οἱ γονεῖς του. Ἔτερον ἐνδιαφέρον σημείωμα ἐν φ. 62^α τοῦ ἰδίου κώδικος πληροφορεῖ, ὅτι ὁ Μαυραῖδῃς εἶχεν ἀδελφὸν Νικόλαον: *μαβραηδης φαρμακης οπατηρ ἀναστάσις· δάδελφόστου νικολαος ἀπὸ στεμνήτσα.*

Τοὺς γονεῖς αὐτοῦ ὁ Μαυροῦδῃς δὲν παραλείπει νὰ μνημονεύῃ ὀνομαστικῶς καὶ εἰς ἄλλας ἀφιερώσεις. Οὕτως, εἰς πολὺ ἐνδιαφέρον σημείωμα τοῦ ἔτους 1695 ἐν τῷ κτητορικῷ κώδικι τῆς μονῆς Παναγίας τῆς Αἰμυναλοῦς, φ. 28^β, ἀναγινώσκωμεν:

† 1695 γράφομεν εἰς ἐνθήμεσιν πὸς νὰ μνήμόνεβετε ὁ ἄρχον τας κὺρ μάβροηδης εἰς την ἁγίαν παρησήαν κ(αὶ) νὰ ἡξεβρέτε εἰς τους μέταγνεστέρους πὸς ἡ ἔξοδος² κ(αὶ) το χαριτζη³ ὅπου ἐγγνε το ἀμπελη εἰς κοῦρες του τζακηρη ἐὸς το παλέο ἀμπελη στο δησηκο τὸ παλέο μαζη με τον λήνόν καθός φενετε κ(αὶ) ἦνε προτος κ(αὶ) νέος ἐκτητόρας κ(αὶ) ημάσεν κ(αὶ) ἐμῆς ἡ πατέρες ὀμπληγαρες⁴ νὰ παρακάλουμην τὴν κήρη θ(εοτό)κον νὰ του διδη ἡγίαν κ(αὶ) ευκολήαν εἰς την ζοήν του εἰς την ψηχη του κ(αὶ) νὰ μνημονέβετε μαβρωιδις το ὠνόμά τοῦ παρησηα (;) κ(αὶ) ἀναστασης κ(αὶ) πάγονας κ(αὶ) ὀκανελος αὐτὰ τα τέσερα ὀνοματα ἦνε παρησηας κ(αὶ) εγράψε κ(αὶ) δίο πρόθεσες πᾶναγιότη κ(αὶ) πάγονας⁵.

μένης Σαλαμίνος, αὐτόθι, σελ. 325 κῆξ. καὶ Πίν. Α'. Πρόκειται περὶ Ἐπιταφίων τῶν ἐτῶν 1583 καὶ 1779, μεθ' ὧν ὁ τῆς Στεμνίτσης ἔχει πολλὰ τὰ κοινά, καίτοι ἐν πολλοῖς εἰς τὸν τελευταῖον συναντῶμεν μίμησιν ἐκ παλαιότερων προτύπων, ἰδίᾳ τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Περὶ τὸν Ἐπιτάφιον τοῦτον θέλωμεν ἐπανέλθει ἐν καιρῷ.

¹ Α. Ζάχου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 82. Ν. Κ. Μουτσοπούλου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 90.

² Συνηθεσάτη λ. με τὴν σημασίαν ἔξοδα, δαπάνη. Βλ. Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, Λεξικὸν ἐπιτομον, Ἀθήνησι 1839, σελ. 442-443, ἐν λ.

³ Χάριτζι = μισθός, δαπάνη, ἔξοδον, συνώνυμος τῇ προηγουμένῃ τουρκικῇ λ. πανελληνίως χρησιμοποιουμένη καὶ εἰς δημοτικὰ ῥήματα. Βλ. Π. Παπαχριστοδούλου, «Θρακικά», τόμ. Γ' (1932), σελ. 316.

⁴ Ἡ λ. ἐνετική, obligado = ὑποχρεωμένος, ἰταλ. obligato, ἔξ οὗ ἑλλην. ρῆμα ὀμπλιγάρω = ὑποχρεῶ, ὑποθηκεύω καὶ οὖς. ὀμπλιγαρες = ὑποχρεωμένοι, ὑπόλογοι.

⁵ Τὸ σημείωμα τοῦτο, εἰς ὃ ὁ ἄρχοντας κυρ - Μαυραῖδῃς ὀνομάζεται «πρώτος καὶ νέος ἐκτητορας», διὰ τὴν δωρεὰν μιᾶς ἀμπελῶς μετὰ τοῦ ληνοῦ αὐτῆς εἰς τὴν

Στενὸν σύνδεσμον φαίνεται συνάψας ὁ Μαυροῦδης μετὰ τινος Κανέλου, ἀγνώστου ἐπωνύμου, υἱοῦ Παναγιώτη καὶ Παγώνας, οἵτινες μνημονεύονται εἰς τὸ ἀνωτέρω σημείωμα. Εἰς μνήμην τοῦ ἰδίου τούτου Κανέλου καὶ τῶν γονέων αὐτοῦ Παναγιώτη καὶ Παγώνας, ὁ Μαυροῦδης κατέβαλε τὰς δαπάνας τῆς ἀνιστορήσεως τοῦ νεωτέρου καθολικοῦ τῆς μονῆς Φιλοσόφου, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς μονῆς¹. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι, ὅτι ὁ Μαυροῦδης εἰς τὰς ὑπ' αὐτοῦ γενομένας ἀφιερώσεις καὶ τὰ σχετικὰ συνεπεῖα αὐτῶν σημειώματα οὐδαμῶς ἀναγράφει τὴν σύζυγόν του. Δὲν εἶναι γνωστὸν δὲ ἂν ἐκ τοῦ μετὰ τῆς Πολυτίμης Καρακάλλου γάμου του ἀπέκτησε τέκνα.

Εἰς τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ καθολικοῦ τῆς παρὰ τὴν Βυτίαν μονῆς τῶν Ἀγ. Θεοδώρων, κατὰ τὸ ἔτος 1706, ἀνεφέρετο εἰς μὴ σωζομένην σήμερον ἐπιγραφὴν, ὅτι ἡ ἔξοδος τοῦ τοιχείου ἐγένετο παρὰ τῆς εὐγενεστάτης τιμίας ἀρχόντισσας Κυράτζας Εὐγένος Μαυραϊδίνας, ἐκ χώρας Στεμνίτζας². Ἡ ἀναφερομένη κυράτζα ἀρχόντισσα Εὐγένω Μαυραϊδίνα, ἐκ Στεμνίτζης, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι ἄλλον πρόσωπον, εἰ μὴ σύζυγος τοῦ Μαυραϊδῆ. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι πρὸ τοῦ ἔτους 1706 ὁ Μαυραϊδῆς ἦλθεν εἰς δεύτερον γάμον. Ἄλλαι σχετικαὶ ἐπ' αὐτοῦ πληροφορίες ἐλλείπουν.

Τὴν 1 Αὐγούστου 1720, ὁ Μαυραϊδῆς ἠγόρασεν ἀντὶ 15 γροσίων ἀπὸ τὸν Τριαντάφυλλον Φλιτηνὸν ἐκ τοῦ χωρίου Ράφτη (= Βλαχόρραφτη) τὸ χωράφι στὶς Ζελίβες (= ὄριον τοῦ παρακειμένου χωρίου Ἀτσιχῶλος), ποὺ τοῦ εἶχανε δομένο προικὸ οἱ Φαρμάκαῖοι. Τὸ σχετικὸν πωλητήριον εὐρίσκεται ἀνεσταχωμένον (φ. 95^α) ἐν τῷ κτητορικῷ κώδικι τῆς χορτυνιακῆς μονῆς Προδρόμου³ μετ' ἄλλων σχετικῶν ἐγγράφων, βεβαιούμενον διὰ τῆς ὑπο-

μονήν, εἶναι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, διότι ἀξιόλογος εἶναι καὶ ἡ δωρεά. Εἶναι δὲ ἡ ἄμπελος αὐτῇ αὐτῇ ἡ περιέχουσα τὸν ληνόν, ἐντὸς τοῦ οὗοιου ἔλαβε χώραν τὸ ἡρωϊκὸν ἐπεισόδιον τῶν κλεφτῶν Κολοκοτρωναίων, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1806. Τάσου 'Αθ. Γριτσοπούλου, Ἡ παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴ Παναγίας τῆς Αἰμυαλοῦς, ἐν Ἀθήναις 1947, σελ. 38 κἑξ.

¹ Εἰς ἄλλον ἐν φ. 34^β τοῦ κτητορ. κώδ. (ἀριθ. 141) τῆς μονῆς Φιλοσόφου ἀναγινώσκομεν: Ὁ Μαυροῦδης Φαρμάκης, ἐκ χώρας Στεμνίτζας· Κανέλου, Παναγιώτη, παρρησία.

² Παν. Παπαζαφειροπούλου, Μεθυδριάς, ἐν Ἀθήναις, 1883, σελ. 86. Ὁ μικροῦτης σχολάρχης Π. Παπαζαφειρόπουλος, ὁ πολλὰ καὶ καλὰ γράψας περὶ τῶν περὶ τὴν Βυτίαν, τὴν ἐν λόγῳ ἐπιγραφὴν εἶχεν ἀναγνώσει, κατὰ τὴν δὴλωσίν του, πρὸ ἐξηκονταετίας ἀφ' ἧς τὴν ἐξέδωκεν, ἥτοι διαρκούσης τῆς ἐπαναστάσεως. Δὲν ἀποκλείεται ἐπομένως σφάλμα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν. Ὡς πρὸς τὸ κυράτζα, ὑπόλειμμα βυζαντινόν, θηλυκὸν τοῦ κυρίτζης, κυρ-, βλ. Τ. Γριτσόπουλον, «Λαογραφία», τόμ. ΙΣ' (1956), σελ. 363.

³ Ἀποκτείνεται ἐν τῇ συλλογῇ Δημητσάνης. ὑπ' αὐτῆς. ἀριθ. 163. Βλ. Τ. Γριτσοπούλου, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, σελ. 93.

γραφῆς τῶν παπα - Δημήτρη Κηβοῦ, Κώστα Πασιάμου, Ρήγα Φαρμάκη καὶ Δημητρίου Τρεμπέλα. Ἀλλὰ τὸ κτῆμα τοῦτο, ὅπερ διὰ τῆς ἀνωτέρω ἀγοραπωλησίας ἐπαγγέλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν Φαρμάκη, ὁ Μαυραϊδῆς μετ' οὐ πολὺν ἐπώλησεν εἰς τὴν μονὴν Προδρόμου. Παρὰ πόδας τοῦ ἰδίου τούτου πωλητηρίου ἰδιοχείρως ὁ Μαυραϊδῆς κατεχώρισε καὶ ὑπέγραψε τὸ σχετικὸν δμόλογον, δι' ὀλίγων ὥς ἑξῆς:

*† το ἂν ο θὲν χόραφῃ τὸ ἐπούλησα σιὸν αγιὸν προδρωμν καὶ // (μία φράσις δυσὲμβλητος) τοῦ μπαλη που ηχα αγοραςμενο στου βαρδουβα καὶ να μὴ νεχη κἀνης να πηραξῇ τους πατέραις μη τε πεδη μον μητ αλος κανης καὶ ἂν τους πηραξῇ κανης να αποκρένομε εγο ο ανο θεν μαβραιδης. και εδοσα τω παρον ης χηράς τον πατέρον για σηγουριτα¹ τους
μαβραιδῆς φαρματῆς βεβεονο.*

Ἐκ τοῦ σημειώματος τούτου καταφαίνεται, ὅτι ὁ Μαυραϊδῆς ἀπέκτησε τέκνα, ἐν ἣ περισσότερα, διότι ἐν στίχῳ 3 ἀπαγορεύει εἰς πάντας, παιδί του ἢ ἄλλον τινά, νὰ διεκδικήσουν κυριότητα ἐπὶ τοῦ πωληθέντος πρὸς τὴν μονὴν Προδρόμου κτήματος. Προφανῶς ἡ ἀπόκτησις τέκνων ἐγένετο ἐκ τῆς δευτέρας συζύγου Εὐγένως.

Ἔνεκα τῶν δωρεῶν τοῦ Μαυραϊδῆ, γνωστῶν καὶ μὴ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν θρυλικὴν καταστάσαν περιπέτειάν του καὶ τὴν ἐν γένει δρᾶσίν του, ὥς πασαὶ καὶ ἐξέχοντος Στεμνιτσιώτου, οὗτος ἀπέβη ἐξέχουσα φυσιογνωμία ἐν Γορτυνίᾳ, κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' καὶ ἀρχὰς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῆς ἀγιογραφίσεως τοῦ καθολικοῦ τῆς μονῆς Φιλοσόφου ὀνομάζεται *ἐντιμότατος καὶ λογιώτατος*. Οἱ σύγχρονοί του τὸν ἀπεκάλουν *κυρ - Μαυραϊδῆν*, διὰ πολὺν δὲ χρόνον καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ οἱ λαλοῦντες ὑπὸ τὸ βαπτιστικὸν Μαυραϊδῆς ἐνόουν τὸν Φαρμάκην, ἵσως δὲ αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ αἰτία νὰ ἐπικρατῇ εὐρέως τὸ βαπτιστικὸν τοῦτο εἰς τὴν περιφέρειαν², ὑπογράφων

¹ Ἡ λ. ἐκ τοῦ ἰταλ. *sicurita* = ἀσφάλεια. Ἐντεῦθεν καὶ τὰ λοιπὰ ἑλληνικά, σιγουρος, σιγουριά, σιγουρεῦω κλπ.

² Εἰς διαφόρους ἀναγραφὰς γορτυνιακῶν κωδικῶν τῆς ἐν Δημητσάνῃ συλλογῆς εὐρίσκομεν τὸ ὄνομα ὥς ἑξῆς, προχείρως. Μαυραϊδῆς Κίτροκας καὶ Μαυραϊδῆς Πόγκας ἐκ Στεμνίτισης ΙΖ' αἰ. (Κῶδ. Φιλοσόφου 141, φ. 57^α, 61^β). Παπα - Μαυραϊδῆς Καπλάνης (αὐτόθι, φ. 81^α), Μαυραϊδῆς Μάγκας, ἀπὸ χωρίον Μάτεση (αὐτόθι, φ. 63^β), Μαυροῖδης Κανελόπουλος, ἐκ Καρυταίνης (αὐτόθι, φ. 63^β), Μαυραϊδῆς Ζενετόπουλος, ἐκ Στεμνίτισης, ἔτ. 1802 (Κῶδ. Προδρόμου, ἀριθ. 163, φ. 47^α), Μαυρουδῆς Πουληγμένος, ἔτος 1728 (αὐτόθι, φ. 103^α), Μαυραϊδῆς Ψωμᾶς ἔτ. 1691 (αὐτόθι, φ. 149^α, ὅπου καὶ Ἀντώνης Φαρμάκης, ἐκ Στεμνίτισης) κλπ. Ἐπίσης ἀπαντᾷ καὶ ὥς ἐπώνυμον, π.χ. Παχούμιος Μαυραϊδῆς (κῶδ. Φιλοσ. 141, φ. 46^α), Ρωτίδα τοῦ Μαυροῖδῆ (αὐτόθι, φ. 81^α) κλπ.

ἀρχικῶς καὶ ὁ ἴδιος ἄνευ ἐπωνύμου. Τὸ πρῶτον τὴν ὑπογραφήν του εὐρίσκουμεν εἰς ἔγγραφον τῆς μονῆς Φιλοσόφου (φάκελ. Μονῆς Φιλοσ. ἔγγρ. ΙΖ' αἱ. ἀριθ. 3), ὅπερ εἶναι διαθήκη συντεταγμένη εἰς Ἀκοβαν, τῇ 12 Δεκεμβρίου 1694, ἐν ᾗ τελευταῖος μεταξὺ τῶν μαρτύρων ὑπογράφει *μαβροῦδεις αποχωριο σεμνιτσα μαριτροτανοθε*. Ἐπὶ χρόνους ἱκανοὺς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαυραῖδῃ, τὸ ὄνομά του κατήντησε τοπωνύμιον ἐκ τῶν κτημάτων αὐτοῦ. Οὕτως, εἰς ἔγγραφον ἀπὸ 17 Μαρτίου 1719 πωλητήριον, ἄμπελος εἰς θέσιν Καστανιά δριζεται *συναύλακα Ἀγιαννιώτικο καὶ Μαυραῖδόπουλον* (αὐτόθι). Εἰς ἄλλο ὁμοιον ἀπὸ 2 Φεβρ. 1727, ἀγρὸς εἰς Ἀτζίχωλον *σιτὸ Λιβάνι* δριζεται *συναύλακα τοῦ μοναστηρίου Ἀγιαννιοῦ καὶ τὸ ἄλλο μέρος πασιᾷ Μαυροῖδῃ*¹. Εἰς βραχεῖαν ἀφιέρωσιν ἀπὸ 10 Ἰουνίου 1746, καταχωριζομένην εἰς φ. 114β τοῦ κτητ. κώδικος μονῆς Φιλοσόφου, ἀγρὸς εἰς θέσιν Λωβαπιδιά δριζεται πλησίον τοῦ *πασιᾷ Μαυραῖδῃ*. Εἰς πωλητήριον τοῦ μοναστηρίου τοῦ Προδρόμου (Κῶδ. 163, φ. 149^α), ἀπὸ 20 Αὐγούστου 1760, ἀγρὸς δριζεται *σιτὸ καλογερικὸ καὶ σιτοῦ Μαυραῖδῃ κοντά*. Ἐν καταγραφῇ κτημάτων τῆς ἰδίας μονῆς τῇ 5 Ἰουλίου 1819 (αὐτόθι, φ. 50β), κτήματα δριζονται εἰς θέσιν *Ζελίβες καὶ τὸ κάτω μέρος ὁ πασᾶ - Μαυραδῆς*, περαιτέρω *ἕως τὸν βράχο καὶ εἰς τοῦ πασᾶ Μαυραῖδῃ*, ἄλλο δὲ κτῆμα *πάλαι Παλαμηδαίκο*, κεῖται ἀπὸ τὸ *ἕνα* (μέρος) *χαντάκι ἕως εἰς τὸ ἄλλο τοῦ Καμινίου καὶ ἕως εἰς τοῦ Μαυραδῃ*.

Εἰς Στεμνίτσαν σήμερον οἱ κάτοικοι δεικνύουν τὴν πατρικὴν οἰκίαν τοῦ Μαυραῖδῃ, πλησίον τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς, ἡ δὲ παράδοσις, οὐχὶ ἀπηλλαγμένη ὑπερβολῶν, ἀναφέρει περὶ τοῦ ἀνδρὸς πολλά. Ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως χορῆζει τὸ θέμα τῆς ἀρχικῆς καταγωγῆς τῆς οἰκογενείας Φαρμάκη καὶ τῶν τυχόν σχέσεων μεταξὺ τῆς τῆς Στεμνίτσης καὶ τῆς τῆς Δημητσάνης, διότι ὄχι μόνον παλαιὰ εἶναι καὶ τῆς Δημητσάνης ἡ δμώνυμος οἰκογένεια, ἀλλὰ καὶ τοπωνύμιον μέχρι σήμερα *Στοῦ Φαρμάκη* ἀκούεται, πού εἶναι ἱκανῶς παλαιόν, ἀπαντῶν π.χ. εἰς φ. 32^α τοῦ κώδ. 146 Μον. Αἱμναλοῦς τῇ 1 Ὀκτ. 1687 *Στοῦ Φαρμάτζη τὸ λάκκωμα*.

ΤΑΣΟΣ ΑΘ. ΓΡΙΤΣΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Τ. Γριτσοπούλου, Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 144, ἔγγρ. 46, στ. 6 - 7.